

Enrike Bert

OPERA PASIO

BESTE ZENBAIT ARTEK LORTZEN EZ DUENA LORTZEN DU OPERA GARAIKIDEAK

Irratian operaz jarduten duenean aditu, eta operara joateko gogoia eragiten du. Kartsu mintzo baita mikrofonoaren aurrean. Operaz. Horixe du pasio, barru-barruraino sartua du pozoia, eta ez dago beneno hori aterako dion sendagile ez belagilerik.

 MIEL A. ELUSTONDO ZALDI ERO

Garai batean Euskadi Irratiaren Arratsean saioan zintugun, operaz hitz egiten. Orain, Radio Vitorian ari zara, operaz beti.

Jendeari ez zaio harrigarri gertatzen inor liburu zale izatea, edo rock zale. Aldiz, opera zale izatea... besterik da. Eta jende horrek jakiten duenean datorren urteko martxora bitarteko agenda opera konpromisoz beteta dudala, are eta harrigarriago zaio. Eta hainbat bidaia egingo ditudala jakiten duenean, hainbat grabazio ditudala etxean, ez zaio buruan sartzen. Nire aisialdi osoa pasio baten inguruan eratua dut eta, gainera, irrati-raino eraman dut nire zaletasun handi hori. Eta, irratian, erabateko askatasuna dut operaz jarduteko. Baina badiotsut, jendeari zenbait zaletasun ohizkoak iru-

ditzen zaizkio, eta beste batzuk, aldiz, frikiak. Nirea, kasurako.

Noizdanik frikitasun hori, nondikakoa duzu?

Etzetik ez dut jaso, behintzat. Hor bada gauza bat, ez dakit gauzarik egiten, pasiorik gabe. Oso naiz sutsua. Erdibidekorik ez dut ezagutzen. Gogoratzen dut, garai bateko BBBko 3. mailan, Eibarko La Salle institutuan musika ematen zигun irakasleak Beethovenen *Bosgarren Sinfonia*-ren lehen mugimendua entzunarazi zigula, eta 40 ikasleko gela handian, denak kexa jo zuten: "Hau da aspermena!", ari ziren guztiak. "Bert, jasanezina, ezta?", eta nik ameto eman nion, baietz, aspergarria zela. Lotsa ikaragarria ematen zidan egia aitortzeak, alegia, musi-

ka hura gustatu egin zitzaidala esatea, liluragarria zitzaidala. Eta Elgoibarren genuen musika-denda bakarrera joan nintzen, Pitxintxu mitikora, delako sinfonia hura kasetean erosi, eta etxera.

Beethovenen *Bosgarren Sinfonia* aditzera.

Amak burutik nengoela pentsatu zuen. Aita, berriz, ordurako ez zen mundu honetan. Gurea langile-familia zen, aski bizimodu apala genuen... modu konbul-tsiboan aditu nuen kasete hura, ehunka aldiz. "Bosgarrena hain ederra bada, besterik ere aditu beharko dut, bada!". Bidean, garai hartako Radio 2 aurkitu nuen, mundu oso bat azaldu zitzaidan, eta han eta hemen musika arakatzen hasi nintzen. Bestalde, kantatzea gustatzen zitzai-

Enrike Bert Arretxea

ELGOIBAR,
1963KO GABON ZAHARRA

Historia irakasle da Gasteizen. Opera maitale, aditu eta aritu. Irratiko saio eta kolaborazioez gainera, bi aldizkaritan idazten du: Madrilgo *Platea magazine*-n eta *Ritmo*-n, espainiar estatuko musika-aldizkaririk zaharrena. Kritikak eta erreseinak egiten ditu bietan ere, han-hemen ikusiak dituen operak kontatuz. Operaren frikia.

dan, eta, orduan, horixe pentsatu nuen: “Beethoven gustatzen zait, kantatzea ere gustatzen zait... opera bat ikusiko dut!”. Eta 1984-85ean hor nonbait, Bilbora joan nintzen, opera bat ikustera.

Zein opera zenuen?

Manon Lescaut, Puccinirena. Coliseo Albian izan zen. Ez nuen bihirik ulertu, ez nintzen ezertaz ohartu, baina, amaieran, bi gauza esan nizkion nire buruari. Lehena: “Beste bat ikusiko dut, baina aurretik obra irakurriko dut!”. Bigarrena: “Ez zakiat zein izan den mekanismoa, baina mundu honek harrapatu egin naik!”. Harrezkero, 700 opera emanaldi baino gehiago ikusi ditut, eta urtean 40 opera inguru ikusten ditut, eta ez dut ikusteari uzteko intentziorik. Gurean Realzale amorratuak gara, baina operaren eta Anoetako futbolaren artean, ordutegi beretsua baitute, futbolera joateari utzi nion, opera lehenetsirik. Opera eta musika klasiko gabe ezin dut egun bakarra ere pentsatu. Pasioa dut. Jakin-min handikoa ere banaizenez, musika diferente asko aditu dut, asko irakurri ere bai, eta, pixkanaka-pixkanaka, inbutuarena eginez, gaur egun, etxean, XX. eta XXI. mendeetako musika aditzen dut, batez ere.

Zer motatako musikaz ari zara?

Opera abangoardista. Frikieta frikieta naiz, beraz. Antzokira joan eta denetarik ikusten dut. Orojalea naiz horretan, eta oker esateko beldurrik gabe esan dezaket Euskal Herrian eskaintzen diren opera emanaldi guztiak ikusten ditudala. Baditut zenbait emanaldi gogoan josiak. Obra bukatu, ni aulkian jarrita, txiki-txiki ni, musikaren indarraren, handitasunaren, boterearen aurrean. “Ez nauk ezer!”. Eta, horrekin batera, beste sentimendu bat ere bai: “Nola egon naiz ni, nola egon daiteke inor musika honetatik dastatu gabe, gozatu gabe?”. Hustu egiten naiz, erabat. Adibide bat dut, beti-betikoa: 1999. urtean Madrilgo Teatro Realaren lehen denboraldian izan nintzen. Benjamin Brittenen *Peter Grimes* zen opera. Emanaldia ikusi, eta bestelako mundu bat deskubritu nuen, mundu berria.

Aldous Huxley baino areago zu, ‘mundu berria’.

XX. mendeko opera, garaikidea, nahi baduzu, gaur eguneko gaiak jorratzen

dituen opera. *Peter Grimes*-en, adibidez, bakardadea, presio soziala, “ezberdinak” baztertzeko eta zapaltzeko joera... Interpretazioak, berriz, sekulako ostikada eman zidan erraietan. Harrezkero, bestela bizi dut nire zaletasuna. Ohartu nintzen nire musikaperspektiba ireki behar nuela. Giltza izan zen emanaldi hura. Bi orduz isil eta mutu egon nintzen, erabat ukituta: “Zer da hau, ordea? [Opera] Mundu honek ez du mugarik!”. 60 urte betetzera noala, badakit nire azken orduan pentsamendu horixe ibiliko dudala buruan: “Zenbat opera hor, ezagutzeko zain oraindik!”.

Opera abangoardista aipatu diguzu goraxeago. Usteko nuen opera zaharra zela, ezinbestez. Monteverdi, Puccini...

Eta Mozart eta gainerakoak! Aurreiritziak izugarriak dira. Film bat ikustera joan, gustatu ez, eta horixe esan ohi dugu: “Ez zait gustatu”. Baina inork ez du esango: “Ez zait zinema gustatzen. Ez naiz inoiz itzuliko”. Aldiz, operaz ari garela, bestela jokatu ohi dugu: “Enrike, zu operazalea zaitugu, ezta?”, eta nik, jakina, baietz, amorratua naizela. “Bada, behin opera bat ikustera joan nintzen, eta ez zitzaidan batere gustatu. Ez naiz inoiz itzuliko”. Arraioa! Horrek ez du logikarik! Uste dugu opera guztiak berdinarak direla, monokordeak, kolore bakarrekoak. Eta ez! Operak lau mende baino gehiago bete ditu, estetika, garaiak, balioak... ezberdinak dira.

Berdinak, ezberdinak...

XVII. mendean, Monteverdiren sa-soian, opera gortearen zerbitzura zegoen. XIX.ean, mezenasek agintzen zuten operaren gaia. XX.ean, Lehen Mundu Gerra igaro arte, munduaren konbultsioak musikan ageri dira, esperimenduak hasten dira. Bigarren Mundu Gerraz gero, Gerra Hotzaren eta garai atomikoaren denboran, operak eztanda egiten du eta estetika guztiz ezberdinak sortzen dira. Philip Glassen munduak ikustekorik ez du Olivier Messiaenenarekin, eta Messiaenek ikustekorik ez du Morton Feldmanekin, eta Feldmanek ere ez György Ligetirekin. Operagileen izenak bata bestearen ondoren eman, eta jendeak galdetuko dizu: “A, baina gaur egun operarik idazten da?”. Aurreiritziz gainezka gaude, opera

aberantsentzat dela, atzerakoientzat, jakintsuentzat. Ni ez naiz bata, ez bestea, ez hirugarrena, baina operazalea nauzu, hala ere. Beste arazo bat ere bada: hezkuntza.

Musika hezkuntza esan nahi duzu, ala irakaskuntzaz ari zara, oro har? Izan ere, zu zeu irakasle zaitugu.

Historia irakasle. Musika ez da ikasten, ez irakasten. Irakastekotan, hirugarren mailako ikasgaia da. Xirula jotzen irakasten da, baina musikaren historiarik ez. Eta musikaren historia ez da musikagileen izenak ezagutzea, musikaren eta garaian garaiko historiaren arteko

lotura ezagutzea baizik. Artearen historia irakasten da batxilergoan, baina musikaren aipurik ez da! Zentzugabekeria galanta! Arterik inportanteenetakoa, bazter utzia! Nire ustez, musikaren irakaskuntza hezkuntza sisteman txertatu behar da, eta historiarekin lotu. Ez dago gaur egungo musika ulertzetik, gaur egungo historia ezagutu gabe. Ez dago Sostakovitxen musika ulertzetik, Sobietar Iraultza ulertu gabe. Eta alderantziz, jakina. Hortxe dago koska. Musika kontserbatorioan egin behar da hori? Michelangeloren *David* ikasle orori esplikatzeko zaie, eta Mozart, Beethoven, Wagner ez. Ezta gaur egungo konposi-

ESPAINIAKO TRANTSIZIOA

“Trantsizio garaian, euskal obrak berreskuratzeko nahia hauspotu zen, eta, operari dagokionez, José Olaizolaren *Oleskari zaharra* grabatu zen. Loiolako Herri Irratiak emititu zuen, eta handitxik atera da grabazioa. Eduardo Mokoroaren *Leidor*, Jose Oñateren *Itziar* eta besteren batzuk grabatu ziren. Baina ez dira dozena erdira ere iristen. Gure ondare lirikoak zeharo ahaztuta dago”.

MASKULINOA

“Historikoki, kantariak izan ezik —María Callas bat-eta—, gainerakoak gizonezkoak izan dira. Orain, berriz, emakume-zuzendaria ez da berria. Hala ere, desoreka handia da oso. Beharbada, bizirik diren operagile inportanteenak George Benjamin ingelesa eta Kaija Saariaho finlandiarra ditugu. Saariahok *L'Amour de loin* (Urrutiko maitasuna) aurkeztu 2000. urtean, eta lurrikara eragin zuen operaren munduan. Gizartearen isla da opera”.

Azken hitza

AURPEGIA ARGITZEKO MODUAK

“Operazaleok pasioak batzen gaitu. Bateko eta besteko operamanaldian ikusi ohi dugu elkar, eta laster gara solasaldian. Guri aditu eta nire neska-lagunak esandakoa duzu: ‘Burutik zaude, zuei aditzea delirantea da. Ez dago asmatzerik zertaz ari zareten’. Horrekin batera, hauxe esaten dit: ‘Operaz ari zaretenean, argitu egiten zaizu aurpegia’”.

toreen lanik ere. Baina hori ez du inork planteatzen. Eta hortxe gaude.

Batetik bestera ohi zabilta operak aditzen, zertan da haren egoera gurean, eta inguruko herrialdeetan?

Eman dezagun, asteburuan Vienara edo Berlinera joan, eta ostiraletik igandera hiruzpalau opera ikusteko aukera genuke, hiruzpalau antzokitan. Sarrerarik garestienak 80-100 euro balioko luke: lau ikuskizun ezberdin, garai eta estetika ezberdinekoak, aukeran. Europa hegoalde honetan, opera bat izango genuke aukeran han edo hemen. Londresen eta Parisen, berriz, noiznahi duzu zernahi, hain baitira bi hiriok metropoli handiak. Operara joatea ez da luxua, nahiz Bilbon Europako opera-denboraldirik garestiena dugun. Euskalduna Jauregian. Europako antzokietan haur eta gazteak opera aditzen ikustea ez da harrigarri. Hemen bai. Garai batean, hemengo opera emanaldietako *baby*-a nintzen. Orain, hor nonbait. Batez besteko adina oso altua da. Ibilbidea behar da operak eskaintzen duenaz osoki jabetzeko. Prozesu bat da.

Bilboko opera-denboraldia aipatu duzunez, besterik bada gure herrietan?

Inoiz baino opera-emanaldi gehiago dituzu gaur egun Euskal Herrian! Donostia, Iruñea, Bilbo –Euskaldunan ez ezik, Arriagan ere bai–, eta, bestalde, maila txikiagoko zenbait denboraldi ere bada, apalak, baina oso inportanteak: Irungo denboraldian bizpahiru opera dituzu, ohiko tituluak, 25 euro inguruko sarrerak, lehen-lehen mailako interpretarik ez, baina oso maila duinekoak beti. Irunen ez ezik, Arrasaten, Basaurin, Burlatan, Tuteran... ikusia nago opera. Baliabide eskaseko konpainiak ohi dira, baina txukun jarduten dute. Merezimendu handikoak iruditzen zaizkit, artea zabaltzen dute, formatu txikian, herri txikietan. Gobernu batek egin beharko lukeen lana egiten dute.

Gobernuak egin beharko lukeen lana?

Nire ustez, nor den gobernu batek opera zabaltzeko lan-ildo zehatza izan beharko luke, opera eskuragarri jarri antzoki guztietan, zirkuitu bat osatu. Euskal Herrian, antolatzaile bakoitzak bere eremua duela oso du barneratua. Irungoek Irunen, donostiarrek Donostian... Hemezortzi kilometro daude batetik bestera. Batean egiten dena ezin da bes-

tean eskaini? Bilbon egiten dena, ezin eskaini da Basaurin, Santurtzin edota Barakaldon? Antzoki eta auditorio bikainak ditugu, bai batean eta bai besteetan! Baina baserritarkeria da nagusi, nik neurea eta kito! Hitz eginda nago zenbait gestorerekin, eta alferrik da. Ez dago modurik.

Gurean bada opera konpositorerik, interpretarik?

Hor ditugu beti Julian Gaiarre, Florentzio Constantino... izar handiak. Gaur egun, beharbada ez dugu izarririk, ezpada kantari multzo oso interesgarri bat. Munduko antzokirik garrantzizkoenetan ari dira lanean, eta futbolari balira mundu guztiak ezagutuko lituzke. Mikel Atxalandabaso, Miren Urbietta... Oraintxe opera bat euskaraz idatzi eta bikain interpretatzeko modua genuke.

Opera euskaraz idatzi...

Aixkiria! Eta non da, bada, gure ondare lirikoak?!... Biltegian, erabat hautsez estalia! Garbitzen hasiko bagina, ehunka titulu azalduko litzazkiguke. Iragan udazkenean, IBS Classical etxeak *Maitena* argitaratu zuen, Charles Colinena. Beste bi ere argitaratu nahiko lituzke: aurten, Etienne Intxaustiren *Lide* eta *Ixidor*, eta hurrengo urtean Jesús Guridiren *Mirentxu*. Primeran. Oraintxe hamabi dira euskarazko opera argitaratuak. Etxean ditut guztiak. Baina Guridiren *Mirentxu* lan argitaragabea da oraindik. Lotsagarria da hori.

Zer egin beharko litzateke, zure ustez?

Nahitaezkoa da grabazioak argitaratzea, nahiz erosle gutxi izan. Argitaratuta, obra ezagutuko dugu, ezagutuko ditugu euskal kantari zenbait, eta, horrekin batera, musika hau nola interpretatzen zen XXI. mendearen hastapenean jakingo dute etorkizunean. Ez dakit erakunde publikoek noiz hartuko duten gure ondare lirikoak babesteko neurririk! Babesteko, eta zabaltzeko. Frantzisko Escuderoen *Zigor*-en grabaziorik ez dago; *Gernika*-rena, bai. Guridiren *Amaya*-ren azken grabazioa, 1999koa da, kantari iparramerikarrek interpretatua, garaian ez zegoelako sei-zortzi kantari euskaldun hura interpretatzeko. Gauza batzuk ondo egin dira,

hala ere. Usandizagaren hiru operak eskuragarri ditugu orain, baina *Enarak*-en azken grabazioa frankismo gorrian egin zen, Ataulfo Argentak zuzendurik. Bertsio berririk ez da! Horrela bizi gara.

Euskadi Irratian lehen, eta Radio Vitorian orain, erakutsi ohi duzun pasioaz jardun duzu...

Ez dakit bestela egiten. Horixe esan zidan Radio Vitoriako arduradunak: “Euskadi Irratian jartzen duzun pasioa, Radio Vitoriako saioan asterokoa izatea nahiko nuke”. Ni neure parte egiten saiatzen naiz. Inoiz esan izan dit entzuleren batek: “Operara joateko gogoa pizten diguzu, behintzat! Zuk gozatzen duzun erdia gozatzen badut, merezi izango du!”. Beste batek, beste behin, irratiko parte hartzeak aditu eta erabaki omen zuen emaztegia operara eramatea, ezkontza-eskaria bertan egiteko. Hura izerdia nirea!, a zer ardura!

Goazen operara!

Aurreiritziak utzi, ikuskizunaz garbi gozatzeko eran besaulkian jarri, eta baliatze inoiz pentsatuko ez zenukeena gertatzea zure barruan. Obra aukeratzea komeniko da, hala ere. Verdi, Puccini, Wagner... hor dira beti, garai bateko gaiak jorratzen dituztela. Haatik, gaur egun, XX. mendeko opera bat hurbilekoa eta ulergarriagoa gertatuko zaigu. Testuak euskaraz eta gaztelaniaz daude, obra jarraitzeko eragozpenik ez dago.

Ikusi ‘Wozzeck’, genero indarkeria, langileen pobrezia eta zapalkuntza, klase zapaltzaileen jarrera burgoia... Hori erraz ulertuko du ikusle gazteak”

Oraingo eguneko opera gomendatzen diguzu.

Esaterako, Alban Bergen *Wozzeck* ikustera eramango nituzke gazteak. Hortxe, ordu eta erdian, hizkuntza berezi batean, genero indarkeria. Ikusi *Wozzeck*, genero indarkeria, langileen pobrezia eta zapalkuntza, klase zapaltzaileen jarrera burgoia... Hori erraz ulertuko du ikusle gazteak. Gaurko estetika du, ordenagailuen eta informatikaren erabilerak gauzak erraztu ditu, bideoaren erabilera... Opera garai-kidea arte izugarria da, beste zenbait arte lortzen ez duena lortzen du: zeure barrua astintzea, adibidez. Ireki mentalitatea, etorri operara, ikusi obra bat, ikusi beste bat... ●